
KISEBBSÉGEK NYELVHASZNÁLATA

Nyelvi jogok Ausztriában – új várományosokkal a láthatáron

Hilpold, Peter: Sprachrechte in Österreich – Neue Herausforderungen vor dem Hintergrund der aktuellen Fluchtbewegungen. = Europa Ethnica. 2016. 3-4. No. 73-79. p.

A modern, köztársasági Kis-Ausztria kisebbségpolitikai gondolkodása gyökereiben a Monarchia felbomlásával az utódállamokra (Csehszlovákia, Jugoszlávia, Csonka-Magyarország) maradt német ajkú kisebbségek körüli diskurzus talaján fakad, azaz alapvetően kvázi „anyaországi” készletű, extern irányultságot mutat, s a vonatkozó utódállamok osztrák határok között rekedt népelemeivel való törődés (béke- és más nemzetközi szerződésekben lényegében előírt) kötelezettsége csak lassan érlelődik belső elköteleződéssé, s talán máig elmarad a reális lehetőségektől. Szólhat-e mentségére a legfeljebb egy számjegyű vagy tized százalékos lakossági arányok szerény nagyságrendje, vagy az ellen-anyaországok (illetve lényegében csak az egy Jugoszlávia) területi követelődéséből eredő frusztráció, mindkét pontban más kérdés, s egyúttal részletkérdés is. Napjainkban e kisebbségpolitika ráadásul új kihívások elé kerül a 20. század végétől beáramló kelet- és délkelet-európai, majd a globális migrációval.

Az 1867 utáni Lajtán túli területre érvényes alaptörvény erőteljes, kollektív irányultságú kisebbségvédelmi biztosítékai után az 1920. évi St. Germain-i békeszerződés ilyen vonatkozásban nagyot zuhannak: jószérivel leesnek a diszkriminációt tiltó küszöbértékekre, s báziserősítő pozitív gesztusképpen legfeljebb az anyanyelvű alsó szintű oktatás biztosítása terén, illetve az ide vonatkozó, valamint a saját nyelvű hitélet vagy szociális-karitatív munka segítségét célzó támogatások fedezetére tesz ajánlásokat. A második világháború utáni négyhatalmi megállásnak véget vető 1955-ös Osztrák Államszerződés ennél lényegesen

erőteljesebb kívánalmakat rögzít (szlovén, illetve horvát kisebbségi vonatkozásban – egyértelműen a jugoszláv területi követelések elutasításának függvényében) – az alsó szintű anyanyelvű oktatáson felül az anyanyelv-oktatás későbbi lehetőségét, egyszersmind a nyelv regionális hivatalos nyelvi státuszát érintően (a topográfiai és egyéb vonatkozású feliratozást beleértve), valamint az igazgatási vagy a törvényszéki hozzáférést illetően. A magyar, egyszersmind a cseh szórványlakosság itt egyébiránt teljesen kimarad a látómezőből. Jugoszlávia az Államszerződés keretében szlovén és horvát vonatkozásban védhatalmi funkciókat is kap; Ausztria mindenesetre igyekszik kivédeni ezek gyakorlati érvényesítését, s a törekvés a hidegháborús szembenállás mentén sok tekintetben sikerrel is jár. A Jugoszlávia szétesése nyomán nemzetközi jogi értelemben a szlovén, illetve horvát udódállamra szállt joggyakorlás lehetőségét pedig, ha meglehetősen nyakatekert érveléssel is, de egészében elhárítja.

A háború előtti előzményekre visszatekintő iskolaügyi szabályozás Karintián belül mint a kisebbségvédelem súlyponti eleme önálló pontként kerül előtérbe az 1959-es kisebbségi iskolatörvénnyel. A törvényt a megszállási időszakban rendszeresített és tovább is fenntartott, adott településeken az alsó szintre általánosan kötelező kétnyelvű iskolák lakossági bojkottja váltja ki, amikor is mintegy kampányszerű polgári engedetlenség jelleggel a szülők tömegesen kiveszik a gyerekeiket az intézményekből. A törvény igénybejelentéshez köti a szlovén tannyelvű és a kétnyelvű iskolai osztályok indítását. Az előbbi formáció mint lehetőség végül papírforma marad ugyan, ez azonban csakis a szülő-társadalom negatív hozzáállásából következik: gyakorlati megközelítésben üdvösebbnek látják, ha gyermekeik német nyelvi kompetenciával is felvérteződnek későbbi előmenetelük megalapozásához. Felsőbb szinten egy szlovén gimnázium szolgálja ki a meglevő igényeket. – Burgenlandi viszonylatban csak az 1994. év hozza meg a horvát, illetve magyar igényekre szabott kisebbségi iskolaügy hasonló megoldását, egy közös felső tagozatú intézménnyel Felsőőrben.

Időközben az 1976-os, szövetségi szintű kisebbségi törvény tartományközi érvennyel egységesíti és ezzel valamivel tágabbra is nyitja a lehetőségeket. Lényeges az etnikai entitást érintő meghatározás: „egyes

régiókban őshonos, saját népiséggel rendelkező, nem német nyelven beszélő osztrák állampolgárok”. Problematikus ugyanakkor a jogosítványok lehetőségére nézve 25%-ban megszabott lakossági létszámarány (ezt hosszú évtizedekkel később függeszti fel egy alkotmánybíróági határozat, lásd ismertetésünket az Europa Ethnica másik publikációjáról), de kritikus kérdés a létszámok hiteles megállapítása is. A kisebbségi közösségek Ausztriában is (történeti tapasztalataiknál fogva jogosan) bizalmatlanok ugyanis a népszámlások identitásra, nyelvhasználatra vonatkozó kérdésfeltevésével kapcsolatban, s nehezen válaszolnak őszintén, aminek következtében ilyen szempontból valótlan képet adnak az összesítések. Esetenként pedig a rosszul feltett kérdések vezetnek megtévesztő eredményekre. A népszámlálások Ausztriában érthetetlen okokból például az „érintkezési”(kontaktus) nyelvre kérdeznak, amire a kisebbséghez tartozó személyek is – logikus természetességgel – könnyen a németet adják meg.

*

A 2000. év kisebbségi jogi előrelépése az autochton kisebbségek, valamint a hozzájárulásukkal képviselt multikulturális értékek elismerésére és védelmére vonatkozó deklaráció felvétele az osztrák alkotmány pontjaiba, ami támaszt nyújt a kisebbségi vonatkozású törvényi biztosítékok további bővítése, elmélyítése számára. E tekintetben nem elegendő a garanciák a többségi dimenzióval való jogegyenlőség törvényi garanciája, hanem teret kell adni a pozitív megkülönböztetés lehetőségének, mint azt 2001. évi nevezetes alkotmánybíróági döntés ez irányú hangsúlyvetése példázza (lásd másik referátumunkat). Ehhez a mozgásteret világosan ki is jelöli az ET égisze alatt létrejött kisebbségvédelmi keret-egyezmény, illetve a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája, az erre rendszeresített éves ellenőrzések mechanizmusa pedig a végrehajtást, az egyes lépéseket a törvényi kodifikáció irányába terelve, normatív küszöbök formális megjelölése nélkül is eredményesen mozgatja.

Kisebbségi összefüggésben a jogigények törvénykezési lefedettsége különösen nem juthat valamiféle lezárt teljességre. Hézagok maradtak az eddigiekben is például a stájerországi szlovén szórvány körében.

Mindenekelőtt azonban aligha halasztható tovább a migráns- és menekült-dimenzió mint „új kisebbségi” kör bemérése a kisebbségvédelem kiterjesztése szempontjából. Az osztrák parlament a kisebbségvédelmi keretegyezmény ratifikációja során (1998), hivatkozással az autochton elvre, még mereven elzárkózik, ám kérdéses, hogy ez meddig maradhat fenntartható. Már önmagában az” autochton” jelölés kevés például a török elemet érintő tennivalók kivédésére, miután a jelenléte a bevett, három nemzedékre kiterjedő folyamatosság küszöbértékét hamarosan eléri. A húzódozó véleménynyilvánítások a szelektivitás rizikóival kapcsolatban – akár a jogkiterjesztés témái, akár a szóba jöhető nyelvek vonatkozásában – pedig Ausztria-specifikusan irrelevánsak, hiszen ezek a nehézségek akármely más ország esetében fennállnak. Emellett hamis elképzelés az is, miszerint ezek az „új kisebbségek” inkább az integrációban érdekelt csoportokat testesítenek meg, s nem is törekszenek hozott identitásuk megőrzésére. Az emberi jogi kategória alá eső kisebbségi jogi védelem eszköztárának mozgósítása várhatóan napjaink aktualitásává válik, mégpedig a globális migráció folytatódásával hamarosan elkerülhetetlenné válik a kontinensközi vándorlás ma még amorf kulturális-etnikai halmazának vonatkozásában is.

Komáromi Sándor